

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

A. Historia książki i biblioteki

Michał Rogoż

Wydawnictwo „Nasza Księgarnia” – powstanie i rozwój do 1939 roku

Problem niedoboru książek i innych pomocy szkolnych skłonił Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do podjęcia w 1920 roku dyskusji nad możliwością utworzenia własnego wydawnictwa, które mogłoby zmienić tę niekorzystną sytuację¹. Gdy informacja ta za pośrednictwem Mariana Falskiego dotarła do grupy działaczy Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych rozpoczęło w jej kręgach działania zmierzające do uprzedzenia tej inicjatywy².

Konsekwencją podjętych starań było zatwierdzenie w dniu 17 czerwca 1921 roku przez ministra przemysłu i handlu³ oraz ministra skarbu statutu nowo powstałej spółki akcyjnej „Nasza Księgarnia” Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych⁴. Stwierdzano w nim między innymi:

§ 1. Celem działania jest [...] zaopatrywanie szkolnictwa powszechnego w książki, pomoce naukowe, wszelkiego rodzaju wydawnictwa i towary potrzebne dla szkoły. Dlatego też Spółka prowadzi księgarnię asortymentowo-wydawniczą, zakłada wytwórnie pomocy naukowych, otwiera sklepy itp. [...]. Obejmuje wszystko to, co pozostaje w jakimkolwiek związku ze szkołą i wychowaniem.

§ 8. Członkami Spółki mogą być nauczyciele, autorzy, wyjątkowo wydawcy, księgarnie lub osoby i instytucje, mające związek ze szkolnictwem i wychowaniem.

§ 9. Kapitał zakładowy [...] określa się na marek sześć milionów i podzielony zostaje na 6000 akcji po 1000 Mk każda. (Wpisowe wynosi Mk 50 od każdego tysiąca).

¹ S. Aleksandrak, *Pierwsze dni i lata międzywojenne*, [w:] *Pół wieku przyjaźni z dzieckiem i szkołą 1921–1971*, red. S. Aleksandrak, Warszawa 1972, s. 9.

² T. Szczechura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1919–1939*, Warszawa 1957, s. 117.

³ W imieniu ministra przemysłu i handlu dokument podpisał Henryk Strasburger.

⁴ Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie [dalej AZGZNP], Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939. Materiały wystawowe, [b. sygn.]. „Nasza Księgarnia” Związku Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, *Spółka Akcyjna. Dwadzieścia pięć Akcji Imiennych na sumę 250 złotych*.

§ 37. Prowadzenie interesów Spółki należy do Zarządu złożonego z 7 członków i 3 zastępców: 5 członków i 3 zastępców wybiera Walne Zebranie, 2 członków Zarządu deleguje Zarząd Główny Zw. P. N. S. P. z pośród akcjonariuszy.

§ 46. Przy Zarządzie „Naszej Księgarni” istnieje Komisja wydawnicza złożona z 4 osób: 2 zaproszonych przez Zarząd Księgarni i 2 delegatów Zarządu Głównego Zw. P. N. S. P. Przewodniczy Komisji delegat Związku. Bez zgody Komisji żadne wydawnictwo nie może być podjęte.

§ 56. Zastrzeżenie na cele Związku nie mniej niż 10% czystego zysku⁵.

Pierwsza siedziba firma mieściła się w Warszawie przy ul. Widok 22. Pod tym adresem znajdowała się otwarta 27 sierpnia 1921 roku księgarnia⁶ oraz biura i magazyny⁷. Bezpośrednimi organizatorami i założycielami spółki byli przede wszystkim nauczyciele związani z ZPNSP: Zygmunt Nowicki – wiceprezes Zarządu Głównego⁸, Karol Makuch – sekretarz generalny Zarządu Głównego, Eugeniusz Bońkowski, Waclaw Dargiel, Czesław Drabarek, Karol Marek, Stanisław Paliński, Stanisław Thomas, Tadeusz Ziemkiewicz, Stanisław Kruszewski – prezes Zarządu Stowarzyszenia Spółdzielczego „Nasz Sklep”⁹. Podpisali oni odezwę opublikowaną w „Głosie Nauczycielskim” z dnia 30 czerwca 1921 roku informującą o powstaniu spółki oraz zachęcającą do nabywania jej akcji:

„Nasza Księgarnia”, sp. akc. Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, zaczyna stawiać pierwsze kroki: statut zatwierdzony, lokal wynajęty, 5 rękopisów zakupiono, dyrektor zaangażowany, księgarnia nauczycielska w Łodzi zakupiona, inne księgarnie nauczycielskie na prowincji zaczynają się łączyć z „Naszą Księgarnią”, pieniądze na kupno akcji napływają. Sama Warszawa złożyła już z górą milion marek. Najpilniejszą teraz sprawą jest urządzenie sklepu, druk książek i kupno towaru. Praca posuwa się szybko, ale bez kapitału niewiele ona sama potrafi. Tylko praca z dużym nakładem i pomoc ze strony zainteresowanych wznosi gmachy potężne. Przyszłość nauczyciela nie jest bardzo zapewniona. W przekonaniu, że się dobrą rzecz buduje (daje się młodzieży dobrą

⁵ „Monitor Polski” 1921, nr 146, s. 3–5.

⁶ T. Szczechura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 117.

⁷ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania i historii „Naszej Księgarni”*, [w:] Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia” *Spółdzielnia z odpowiedzialnością udziałami. Sprawozdanie z działalności za lata 1945–1946*. Warszawa 1947, s. 13.

⁸ Pedagog; w latach 1917–1927 członek Zarządu Głównego PSL „Piast”; wiceprezes Zarządu Głównego ZPNSP (1919–1939); prezes ZNP (1938–1939); redaktor naczelny „Głosu Nauczycielskiego” (1917–1921); poseł na sejm 1922–1930; w czasie wojny członek kierownictwa TON; zginął podczas powstania warszawskiego.

⁹ „Nasza Księgarnia” Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych Spółka Akcyjna: *Do Szanownych Koleżanek i Kolegów!* „Głos Nauczycielski” 1921, nr 10/11, s. 148. Informacje dotyczące „Naszej Księgarni”, które można odnaleźć na łamach „Głosu Nauczycielskiego” z okresu dwudziestolecia międzywojennego zostały szczegółowo opracowane przez Monikę Olczak-Kardas (M. Olczak-Kardas, *„Nasza Księgarnia” na łamach „Głosu Nauczycielskiego”*. Wybór źródeł za lata 1921–1939, Kielce 2006). W dalszej części artykułu powyższe opracowanie nie jest jednak przywoływane, gdyż autor pracując nad tym tematem w latach 2003–2005 korzystał bezpośrednio z „Głosu Nauczycielskiego” i w odpowiednich miejscach do niego się odwołuje.

i tanią książkę) i że się zabezpieacza własną przyszłość – składajcie Koledzy i Koleżanki oszczędności na akcje. Biuro „Naszej Księgarni” czynne jest codziennie od godz. 10–12 i od 17–19 w lokalu własnym przy ul. Widok nr 22. Konto otwarte jest w Pocztowej Kasie Oszczędności nr 2058¹⁰.

Walne Zgromadzenie członków „Naszej Księgarni” odbyło się 11 września 1921 roku pod przewodnictwem Zygmunta Nowickiego. Zebranych 363 akcjonariuszy jednomyślnie przyjęło zgłoszony przez członków–założycieli wniosek w sprawie powiększania kapitału do 30 milionów marek poprzez wydanie kolejnych akcji oraz zaaprobowało informację o przyjęciu spółki do Związku Księgarzy Polskich¹¹. Przeprowadzone głosowanie wyłoniło Zarząd „Naszej Księgarni” w składzie: Stanisław Kruszewski, Karol Marek, Eugeniusz Bońkowski, Stanisław Thomas i Tadeusz Ziemkiewicz. Niezależnie od tego, zgodnie z § 37 zatwierdzonego wcześniej statutu, Zarząd Główny Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych delegował do Zarządu „Naszej Księgarni” Czesława Drabarka i Stanisława Palińskiego. Na tym samym zebraniu zatwierdzono również projekt budżetu na okres do 1 kwietnia 1922 roku oraz uchwalono dyrektywy dla Zarządu mające na celu pozyskanie zaufania środowiska nauczycieli dla nowo powstającej instytucji wydawniczej¹². Kilka dni później w „Głosie Nauczycielskim” można było przeczytać napisany w tym właśnie duchu artykuł zachęcający do włączenia się w działalność spółki:

Z mocną wiarą, że nasza placówka wydawnicza przyczyni się do podniesienia szkoły powszechnej, wywoła ożywiony ruch wśród kolegów w kierunku opracowywania coraz to lepszych podręczników i innych książek w zakresie wychowania, apelujemy do Was, Koleżanki i Koledzy o poparcie materialne i współpracę autorską¹³.

Rozwój „Naszej Księgarni” był początkowo ograniczony przede wszystkim brakiem odpowiednio wysokiego funduszu inwestycyjnego, a sytuację dodatkowo komplikowała panująca wówczas inflacja. Kapitał akcyjny już w pierwszej połowie 1922 roku został podniesiony z kwoty 6 milionów do 12 milionów marek polskich poprzez wypuszczenie 6 tysięcy sztuk akcji drugiej emisji w cenie 1000 marek za każdą akcję¹⁴. Pierwszeństwo przy ich nabywaniu mieli dotychczasowi akcjonariusze¹⁵. Działania te, za zgodą odpowiednich władz państwowych, kontynuowano – w pierwszym kwartale 1924 roku wypuszczono 180 tysięcy akcji już czwartej emisji o nominalnej wartości 1000 marek polskich za sztukę¹⁶. Po przeprowadzeniu reformy walutowej przez Władysława Grabskiego w 1924 roku i zahamowaniu wysokiej inflacji można

¹⁰ „Nasza Księgarnia” Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych Spółka Akcyjna: *Do Szanownych Koleżanek i Kolegów!* „Głos Nauczycielski” 1921, nr 10/11, s. 148.

¹¹ C. D[rabarek], „Nasza Księgarnia” Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, „Głos Nauczycielski” 1921, nr 16, s. 220.

¹² Ibidem.

¹³ Tymczasowy Zarząd „Naszej Księgarni”: „Nasza Księgarnia”, „Głos Nauczycielski” 1921, nr 13, s. 165.

¹⁴ Zarząd „Naszej Księgarni”: *Subskrypcja*, „Głos Nauczycielski” 1922, nr 7, s. 111.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ „Monitor Polski” 1924, nr 65, s. 6.

mówić o względnej stabilizacji finansowej „Naszej Księgarni”¹⁷. Nastąpiło wówczas przewalutowanie akcji w stosunku 1 zł za 1800 marek, co spowodowało, że wysokość kapitału spółki wyniosła 120 tysięcy złotych¹⁸.

Momentem zwrotnym w rozwoju „Naszej Księgarni” była zmiana głównej siedziby mieszczącej się dotychczas przy zacisznej i niezbyt dobrze nadającej się do prowadzenia działalności handlowej ul. Widok na ruchliwą ulicę Świętokrzyską, gdzie – w wyniku podpisania umowy z Anielą Żwan w dniu 12 lipca 1928 roku – wdzierżawiono na dziesięć lat¹⁹ pod numerem 18 lokale na sklep, biura i mieszkanie²⁰. Pomimo zaangażowania znacznych funduszy w powyższą transakcję²¹, inwestycja ta okazała się słuszną w perspektywie dalszego rozwoju firmy.

Dysponowanie skromnymi w stosunku do planowanych przedsięwzięć funduszami, pochodzącymi przede wszystkim od akcjonariuszy, przy braku możliwości uzyskania dużego, długoterminowego kredytu bankowego stworzyło konieczność korzystania z krótkoterminowych pożyczek wekslowych²². Dlatego też:

„Nasz Sklep” dostarczał na kredyt potrzebnego papieru, a „Nasza Drukarnia” również na kredyt drukowała. Regulacja należności następowała dopiero po wpływie gotówki za sprzedane książki. Księgarnia wystawiała też weksle krótkoterminowe, które żyrowały „Nasz Sklep” lub „Nasza Drukarnia”²³.

O pomyślnym rozwoju firmy zdecydował przede wszystkim nie kapitał, ale zaangażowanie i przedsiębiorczość pracujących na jej rzecz ludzi. Wśród nich wyróżniali się: pefen inicjatywy prezes Zarządu Stowarzyszenia Spółdzielczego „Nasz Sklep” – Stanisław Kruszewski, kierownicy handlowi spółki – Stanisław Sroczyński, Stanisław Chmielewski i Tomasz Koss oraz wieloletni, oddani pracownicy – Eugenia Byrzyńska, Henryk Głowacki, Stanisław Grzelak i Witold Lichaczewski²⁴. Pierwotnie wybrany skład zarządu zmieniał się wielokrotnie, przez dłuższy czas współtworzyli

¹⁷ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 13–14.

¹⁸ Ibidem, s. 14.

¹⁹ Z zastrzeżeniem, z którego w przyszłości skorzystano, że po upływie wyznaczonego czasu, gdyby właścicielka lokalu decydowała się na dalsze jego wynajmowanie, to pierwszeństwo w podpisaniu umowy ma zapewniona „Nasza Księgarnia”.

²⁰ AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 475,teczka „Nasza Księgarnia”. Umowy z panią Anielą Żwan. Jedynie M. Pieczonka, przytaczając za J. Piątkiem bilanse dziesięciu firm wydawniczych działających w okresie dwudziestolecia międzywojennego, podaje, że siedziba „Naszej Księgarni” mieściła się w Krakowie [!]. M. Pieczonka, *Księgarnia Wydawnicza Trzaska, Evert i Michalski. Działalność wydawnicza*, Kraków 1993, s. 22. Warto jednak odnotować, że w przywoływanym przez autora artykule J. Piątka, *Polskie księgarstwo wydawnicze w świetle swych bilansów za 1928 rok*, „Przegląd Księgarski” 1930, nr 14, s. 197–200 nie ma żadnych informacji o lokalizacji głównej siedziby „Naszej Księgarni” lub też jej filii w Krakowie.

²¹ Cena wynajmu jednego tylko lokalu na sklep wynosiła za okres dziesięcioletni 68 400 zł. AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 475,teczka „Nasza Księgarnia”. Umowa dzierżawy z panią Anielą Żwan lokalu nr 1 przy ul. Świętokrzyskiej 18, s. 1.

²² AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 14.

²³ S. Aleksandrak, *Pierwsze dni i lata...*, s. 12.

²⁴ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 15.

go²⁵: Stefan Drzewiecki, Maurycy Kisielnicki²⁶, Ludwik Pawłowski, Julian Smulikowski²⁷, Ludwik Suda²⁸, Wacław Tułodziecki²⁹ i wywierający największy wpływ na charakter i kierunek działalności wydawniczej – Józef Włodarski³⁰. W swojej pracy nie ograniczał się on do wytyczania kierunków polityki wydawniczej, ale czynnie uczestniczył niemal w każdym etapie ich realizacji. Brak fachowego przygotowania w dziedzinie edytorstwa rekompensował doskonałym wyczuciem potrzeb polskiego szkolnictwa oraz swoim głębokim przekonaniem co do konieczności szerzenia słowa drukowanego zarówno wśród uczniów, jak i nauczycieli³¹. Był inicjatorem wielu przedsięwzięć wydawniczych, które prowadził od momentu nawiązania kontaktu ze starannie dobranymi autorami, poprzez ocenę zamówionych maszynopisów, kwalifikację do druku, merytoryczną i techniczną korektę, nadzór nad stroną graficzną oraz kontrolę ich ostatecznego wykonania³². Na tym jednak nie poprzestawał, zapewniając jeszcze odpowiednią reklamę poprzez zamieszczanie ogłoszeń na łamach „Głosu Nauczycielskiego”. Kiedy po dziesięciu latach działalności „Nasza Księgarnia” miała ugruntowaną pozycję i coraz okazańszy dorobek wydawniczy, Józef Włodarski stworzył specjalne, bogato ilustrowane pismo³³, które zaczęło się ukazywać od czerwca 1931 roku pt. „Dla szkoły i nauczyciela”³⁴. Informowano w nim szczegółowo o nowych książkach „Naszej Księgarni” i innych placówek Związku Nauczycielstwa Polskiego.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, nauczyciel; w latach 1919–1920 organizator powszechnego nauczania w powiecie skierniewickim. W latach 30. członek Zarządu Głównego ZPNSP; dyrektor Gimnazjum Skórniczego oraz Zasadniczej Szkoły Skórnicznej w Warszawie. Zob. *Słownik biograficzny zasłużonych dla oświaty i wychowania w Warszawie i województwie stołecznym warszawskim od 1916 roku*, t. 1, Warszawa 1995, s. 82.

²⁷ Pedagog, działacz społeczno-oświatowy; członek PPS; od 1906 roku wiceprezes Związku Nauczycielstwa Ludowego w Galicji; od 1919 roku wiceprezes Zarządu Głównego ZPNSP; w latach 1919–1934 poseł na sejm; współtwórca ZNP.

²⁸ Pedagog; w latach 20. Sekretarz Generalny Zarządu Głównego ZNP, a następnie kierownik Wydziału Gospodarczego tejże organizacji; przyczynił się do budowy gmachu ZNP, a także wielu budynków szkolnych; w 1928 roku został posłem na sejm z listy PSL Wyzwolenie. Zob. *Słownik biograficzny zasłużonych...*, t. 1, s. 152–153.

²⁹ Nauczyciel szkół specjalnych; absolwent Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślnie i Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. Od 1924 roku członek ZNP; w czasie wojny należał do ścisłego kierownictwa Tajnej Organizacji Nauczycielskiej. W latach 1956–1959 wiceprezes Zarządu Głównego ZNP i sekretarz Centralnej Rady Związków Zawodowych. Od października 1959 roku do listopada 1966 roku Minister Oświaty; później aż do przejścia na emeryturę wiceprzewodniczący CRZZ. Zob. *Słownik biograficzny zasłużonych...*, t. 1, s. 162–163.

³⁰ AZGZNP, Biuro Historii, sygn. 672. K. Greb, *Józef Włodarski – wydawca, redaktor, autor*, s. 2.

³¹ Ibidem, s. 3.

³² AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 15.

³³ AZGZNP, Biuro Historii, sygn. 672. K. Greb, *Józef Włodarski – wydawca...*, s. 5.

³⁴ Na podstawie autopsji ustalono, że ukazało się 6 roczników R. 1: 1931 – R. 6: 1935/1936. W pracy S. Mozdżenia i J. Musiała, *Bibliografia polskich czasopism pedagogicznych do 1979 roku*, Warszawa 1981, s. 45, poz. 247 znajduje się mylna informacja o dacie ukazania się pierwszego rocznika.

Nowo powstająca spółka miała na celu nie tylko prowadzenie własnej działalności wydawniczej, ale także – co było szczególnie istotne w pierwszym okresie jej funkcjonowania – dystrybucję wszelkiego rodzaju książek i materiałów związanych ze szkolnictwem, które były dostępne na rynku księgarskim³⁵. Dlatego też już w pierwszym roku działalności, obok księgarni mieszczącej się w siedzibie spółki przy ul. Widok 22 w Warszawie, nabyto księgarnię „Odrodzenie” w Łodzi przy ul. Piotrkowskiej 181, która stała się pierwszą filią „Naszej Księgarni”³⁶. Kierowali nią Bronisław Szwałm i Julian Braun³⁷. Wraz ze stopniowym rozwojem firmy utworzono kolejne jej oddziały: w Wilnie – działający od września 1936 roku³⁸ przy ulicy Wielkiej 42, w Lublinie³⁹ – otwarty w połowie sierpnia 1938 roku przy ulicy Krakowskie Przedmieście 38 i ostatni, powstały w 1939 roku w Katowicach⁴⁰ przy ulicy 3 Maja pod numerem 21.

„Nasza Księgarnia”, choć w swojej oficjalnej nazwie była określana jako spółka akcyjna Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych⁴¹, w początkowym okresie istnienia należała przede wszystkim do prywatnych akcjonariuszy oraz dwóch innych spółek: „Nasz Sklep” i „Nasza Drukarnia”⁴². Związek udzielał jej swego ideowego wsparcia, miał zagwarantowane 10% od czystego zysku firmy oraz statutowo zapewnione 2 miejsca dla swoich przedstawicieli w Zarządzie i 2 miejsca w Komisji Wydawniczej, bez aprobaty której, zgodnie z § 46 statutu, nie mogły być podejmowane żadne decyzje w sprawie działalności wydawniczej. Walne Zebranie Akcjonariuszy mogło jednak przegłosować uchwały niezgodne z intencją Zarządu Związku. Dopiero w 1931 roku sytuacja ta uległa zmianie⁴³, kiedy borykająca się z problemami finansowymi spółka „Nasz Sklep” odsprzedała swoje udziały Związkowi Nauczycielstwa Polskiego, który nabył także znaczną ilość akcji od osób prywatnych⁴⁴. W sprawozdaniu z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego za rok 1931 stwierdzano:

Jakkolwiek „Nasza Księgarnia” pod względem prawnym nie przestała być spółką akcyjną, to jednak w spółce tej ma Zarząd Związku obecnie bezwzględna większość akcji i nie

³⁵ Tymczasowy Zarząd „Naszej Księgarni”, „*Nasza Księgarnia*”, „Głos Nauczycielski” 1921, nr 13, s. 165.

³⁶ C. D[rabarek], „*Nasza Księgarnia*” Związku..., s. 220.

³⁷ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 15.

³⁸ *Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego za lata 1935/36, 1936/37, 1937/38*. Dodatek do „Głosu Nauczycielskiego” z dnia 15 sierpnia 1938 roku, s. 42.

³⁹ *Pismo i książka upowszechniają kulturę*, Dodatek do „Głosu Nauczycielskiego” z dnia 28 sierpnia 1938 roku, s. 6.

⁴⁰ „Nasza Księgarnia” Związku Nauczycielstwa Polskiego S.A.: *Mały katalog wydawnictw własnych 1939–1940*, Warszawa 1939, s. [32].

⁴¹ Od 1930 roku Związku Nauczycielstwa Polskiego.

⁴² AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 16.

⁴³ Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego: *Sprawozdanie z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego za rok 1930 i 1931*, Warszawa 1931, s. 205.

⁴⁴ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 16.

może być zaskoczony żadną niespodzianą uchwałą ze strony innych akcjonariuszy. Obecnie bowiem jesteśmy w posiadaniu 5 831 sztuk akcji nominalnej wartości 58 310 złotych. Łączna suma, za którą kupiono wymienione akcje, wynosi 40 581 złotych⁴⁵.

Choć w powyższych słowach zawierała się nieścisłość wynikająca z faktu, iż kapitał spółki wynosił wówczas 120 000 złotych rozpisanych na 12 tysięcy sztuk akcji⁴⁶, tak więc Związek nie miał, jak podawano, bezwzględnej ich większości – to jednak praktycznie, uwzględnivszy korzystne dla niego zapisy statutowe, uzyskiwał decydujący wpływ na jej działalność. Pomimo tego deklarowano, że:

Zarząd Związku w dalszym ciągu traktuje „Naszą Księgarnię” jako instytucję autonomiczną, której zadaniem jest dostarczanie odpowiednich wydawnictw w pierwszym rzędzie dla ogółu nauczycielstwa i uczniów, a w miarę możliwości i dalszych warstw społeczeństwa⁴⁷.

Od samego początku działalność handlowa i wydawnicza spółki rozwijała się pomyślnie choć powoli, co sprawiało, że fundusze, które otrzymywał Zarząd Główny były mniejsze, aniżeli spodziewali się tego działacze związkowi. Dlatego też jesienią 1926 roku plenum Zarządu Głównego zaleciło, aby od umów zawieranych z „Naszą Księgarnią” była pobierana prowizja w wysokości 1,25% od obrotu brutto⁴⁸. Choć spółka osiągnęła jeszcze w 1928 roku stosunkowo wysokie względem swych obrotów zyski⁴⁹, to jednak wprowadzenie tego rozwiązania okazało się w dalszej perspektywie szkodliwe dla jej rozwoju i było jedną z przyczyn późniejszych problemów ekonomicznych⁵⁰. Pomimo że obroty spółki przez wiele lat wykazywały tendencję wzrostową⁵¹, a w roku sprawozdawczym 1937/38 przekroczyły milion złotych, to nawet wówczas jej sytuacja finansowa nie była w pełni zadowalająca⁵². Wysokie zadłużenie brutto, które udało się zmniejszyć w roku sprawozdawczym 1937/38 z sumy ponad 357 tysięcy złotych pozostających z roku poprzedniego do wysokości 217 479 złotych, w kolejnym okresie sprawozdawczym 1938/39 ponownie przekroczyło 300 ty-

⁴⁵ Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego: *Sprawozdanie z działalności Związku...*, s. 205.

⁴⁶ Co zostało nawet potwierdzone w tym samym dokumencie na 206 stronie [!].

⁴⁷ Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego: *Sprawozdanie z działalności Związku...*, s. 205.

⁴⁸ T. Szczechura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 208.

⁴⁹ Wynoszące 35 529,41 zł. Zob. J. Piątek, *Polskie księgarstwo wydawnicze...*, s. 199.

⁵⁰ S. Aleksandrak, *Działalność wydawnicza Związku Nauczycielstwa Polskiego. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1974, nr 1, s. 25.*

⁵¹ Zob. m.in. Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego, *Sprawozdanie z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego za rok 1930 i 1931*, Warszawa 1931, s. 206; Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego, *Sprawozdanie z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego za lata 1935/36, 1936/1937, 1937/38*. [Warszawa] 1938, s. 42; AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 2339,teczka Spółka Akcyjna „Nasza Księgarnia” w Warszawie. Korespondencja w sprawach wydawniczych, administracyjnych i finansowych, rachunki, bilanse i sprawozdania 1935–1939. *Sprawozdanie rachunkowe z działalności „Naszej Księgarni” za rok operacyjny 1938/1939*, s. 2.

⁵² Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego, *Sprawozdanie z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego za lata 1935/36, 1936/1937, 1937/38*, [Warszawa] 1938, s. 42.

sięcy złotych⁵³. Uwzględnwszy wysokość obrotów firmy i wartość całego jej majątku były to kwoty niepokojąco duże.

W oficjalnej dokumentacji z działalności spółki pod koniec lat 30. za główne problemy związane z jej rozwojem uznawano:

- brak kapitału obrotowego uniemożliwiającego prowadzenie racjonalnej polityki handlowej,
- wysokie w stosunku do kapitału zakładowego zadłużenie,
- zbyt szeroki rozmach wydawniczy, nie dostosowany do możliwości finansowych,
- wydawanie książek, na które istniał niewielki popyt⁵⁴.

Zapewne na rozwój „Naszej Księgarni” negatywnie wpłynął też konflikt Zarządu Głównego ZNP z ówczesnymi władzami państwowymi⁵⁵. Do jego powstania wydatnie przyczynił się monograficzny numer „Płomyka”⁵⁶ poświęcony Związkowi Radzieckiemu, który ukazał się z datą 2 marca 1936 roku w ramach cyklu „Państwa świata”⁵⁷. W kilka dni później na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” został opublikowany artykuł o sensacyjnym tytule *Szaleństwo czy zbrodnia? – Młodzież szkolną w Polsce truje się jadem komunizmu!*⁵⁸, a Komisariat Rządu miasta st. Warszawy dokonał konfiskaty⁵⁹ niesprzedanej jeszcze części nakładu „Płomyka”⁶⁰. Pomimo że do sądu trafił pozew o zniesławienie skierowany przeciwko autorowi artykułu, to jednak wyrok w tej sprawie okazał się niekorzystny dla ZNP⁶¹, co zostało

⁵³ AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 2339, teczka Spółka Akcyjna „Nasza Księgarnia” w Warszawie. Korespondencja w sprawach wydawniczych, administracyjnych i finansowych, rachunki, bilanse i sprawozdania 1935–1939. *Sprawozdanie rachunkowe z działalności...*, s. 2.

⁵⁴ *Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego za lata 1935/36, 1936/37, 1937/38*. Dodatek do „Głosu Nauczycielskiego” z dnia 15 sierpnia 1938 roku, s. 42; AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 2339, teczka Spółka Akcyjna „Nasza Księgarnia” w Warszawie. Korespondencja w sprawach wydawniczych, administracyjnych i finansowych, rachunki, bilanse i sprawozdania 1935–1939. *Sprawozdanie rachunkowe z działalności...*, s. 2.

⁵⁵ S. Aleksandrak, *Działalność wydawnicza Związku...*, s. 26.

⁵⁶ Firmowany przez Wydział Wydawniczy Związku Nauczycielstwa Polskiego.

⁵⁷ J. Broniewska, *Tamten brzeg mych lat*, Warszawa 1973, s. 102–103; A.J. Cieślukowa, *Wielki skandal polityczny „Płomyka”*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2004, nr 1/2, s. 107; I. Michalska, *Czasopisma Związku Nauczycielstwa Polskiego dla dzieci w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1994, s. 25.

⁵⁸ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1936, nr 66, s. 1. W niedługim czasie w prasie pojawiły się liczne artykuły potępiające „Płomyczek”, a także i ideową działalność ZNP, m.in. „Głos Mazowiecki” z 5 marca 1936 roku, „Słowo Pomorskie” z 20 marca 1936 roku, „Dziennik Bałtycki” z 25 marca 1936 roku, „Mały Gość” z 12 kwietnia 1936 roku.

⁵⁹ W dniu ukazania się napastliwego artykułu, a więc 7 marca 1936 roku.

⁶⁰ Z początkiem kwietnia (po upływie 30 dni) z powodu braku stosownego zatwierdzenia przez władze sądowe konfiskata została cofnięta. Zob. I. Michalska, *Czasopisma Związku Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 27; K. Wojciechowski, *Sprawa „Płomyka”*, „Głos Nauczycielski” 1986, nr 9, s. 9.

⁶¹ J. Broniewska, *Tamten brzeg...*, s. 105; A.J. Cieślukowa, *Wielki skandal polityczny...*, s. 107; J. Papuzińska, *Wychowawcza rola prasy dziecięcej*, Warszawa 1972, s. 34; T. Szczechura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 222; A. Wójcik, „Płomyk” nr 25, [w:] *100 lat ZNP. Ludzie, fakty, sprawy, wydarzenia*, pod red. B. Grzesia, Warszawa 2005, s. 304–305.

skwapliwie wykorzystane przez przeciwników Związku⁶² i znalazło odzwierciedlenie w licznych publikacjach prasowych piętnujących ideologię i działalność tej organizacji⁶³. Kiedy pod koniec września 1937 roku został wyznaczony zarządca komisaryczny⁶⁴, związkowcy na znak protestu rozpoczęli strajk⁶⁵. „Nasza Księgarnia”, udzieliła wówczas materialnego wsparcia zawieszonemu Zarządowi i pracownikom Działu Wydawniczego Związku Nauczycielstwa Polskiego⁶⁶. Wydarzenia te przyczyniły się do bojkotowania działalności handlowej spółki przez niektóre środowiska o prawicowej orientacji politycznej⁶⁷.

Jednak wbrew nieodłącznie towarzyszącym „Naszej Księgarni” trudnościom ekonomicznym jej działalność wydawnicza rozwijała się pomyślnie, co zapewne wynikało stąd, iż:

przez cały czas swej wieloletniej pracy nie powodowała się „Nasza Księgarnia” li tylko kwestią rentowności swych wydawnictw. Naczelną była zasada dawania rzeczy wartościowych i pożytecznych, które stanowiłyby prawdziwą pomoc i stawały się przyjacielem w rękę czytelnika⁶⁸.

Pierwsze książki ukazały się już w 1921 roku, choć niektórzy badacze uznawali, że było to rok później⁶⁹. Trudności związane z ustaleniem daty ich opublikowania wynikają przede wszystkim z faktu, że nie zamieszczano tego typu informacji bezpośrednio w ukazujących się wówczas pracach, takich jak: *Geometria dla szkół powszechnych siedmioklasowych* Jana Grabowskiego, *Literatura ludowa* Bronisława Małanowskiego, *Tablica do nauki historii Polski dla nauczyciela* Cecylii Oderfeldowej czy *Nasza pierwsza książka na klasę II szkół powszechnych* Aleksandra Stala. Jednak Władysław Tadeusz Wiślocki dla wszystkich wymienionych wyżej publikacji określa datę druku jako 1921 rok⁷⁰. Ponadto w „Głosie Nauczycielskim” z 1921 roku informowano, że wymienione wyżej pozycje zostały już wydane, a kilka następnych

⁶² A. Cieśla, *Związek Nauczycielstwa Polskiego w województwie warszawskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń 2000, s. 164.

⁶³ J.S. Kopczeński, *Oby tylko więcej!* „Prasa Polska” 1986, nr 5, s. 24; I. Michalska, *Czasopisma Związku Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 26; Z. Mitzner, *Jak wyśmiałyśmy wrogów* „Płomyka”, „Płomyk” 1967, nr 17, s. 494–495.

⁶⁴ W osobie Pawła Musioła – członka prosanacyjnego Związku Młodej Polski.

⁶⁵ Z inicjatywy Janiny Broniewskiej i Wandy Wasilewskiej. S. Aleksandrak, *Zaczęło się od 250 egzemplarzy*, [w:] „Nasza Księgarnia”. *Czterdzieści lat działalności dla dziecka i szkoły*, red. S. Aleksandrak, Warszawa 1961, s. 28; J.Z. Białek, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1918–1939. Zarys monograficzny. Materiały*, wyd. 2. Warszawa 1987, s. 197; K. Greb, *Karty z dziejów „Płomyka”*, „Płomyk” 1967, nr 9, s. 275. Na temat przyczyn strajku i jego przebiegu obszernie wypowiada się w swojej książce Janina Broniewska. Zob. J. Broniewska, *Historia jednego strajku*, Warszawa 1949.

⁶⁶ S. Aleksandrak, *Działalność wydawnicza Związku...*, s. 25–26.

⁶⁷ Ibidem, s. 26.

⁶⁸ H. Kodź, *Nasza placówka wydawnicza*, „Głos Nauczycielski” 1938/1939, nr 17, s. 376.

⁶⁹ S. Aleksandrak, *Trochę historii*, [w:] „Nasza Księgarnia”. *Czterdzieści lat działalności...*, s. 10.

⁷⁰ „Przewodnik Bibliograficzny” 1921, oprac. W.T. Wiślocki, Lwów 1926, s. 79, 147, 244, 168.

znajduje się w druku⁷¹, wśród nich podręcznik Stefanii Baczyńskiej i Anny Oderfeldówny *Patrzę i opisuję*⁷², który – jak wynika z daty podanej na stronie tytułowej – ukazał się jeszcze w 1921 roku⁷³. Dlatego też, nie poparte żadnymi argumentami, powszechnie przyjmowane twierdzenie⁷⁴, że pierwsze książki „Naszej Księgarni” ukazały się w 1922 roku można uznać za bezzasadne⁷⁵.

Nakładem „Naszej Księgarni” w ciągu pierwszych dziesięciu lat działalności ukazały się 182 tytuły wydawnictw zwartych. Wśród nich były: 72 prace kierowane do nauczycieli, 29 podręczników⁷⁶, 48 książek beletrystycznych lub popularnonaukowych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży, 19 utworów scenicznych⁷⁷, 14 książek dla dorosłych⁷⁸. W największej liczbie ukazywały się podręczniki szkolne, mając nierzadko kilka wydań, których łączny nakład dochodził do 200 tysięcy egzemplarzy⁷⁹. Do najpopularniejszych w tej grupie prac można zaliczyć: Stefanii Baczyńskiej i Anny Oderfeldówny *Patrzę i opisuję*⁸⁰ oraz Jana Grabowskiego *Geometria dla szkół powszechnych siedmioklasowych*.

Wśród publikacji nie będących podręcznikami dużym zainteresowaniem cieszyła się praca Mieczysława Czaplica *Coś się na świecie popsulo* – w przystępny sposób wyjaśniająca przyczyny kryzysu ekonomicznego w Polsce. Ukazała się ona w dwóch wersjach: oprawnej i drukowanej na dobrym gatunkowo papierze w cenie 20 groszy

⁷¹ C. D[rabarek], „*Nasza Księgarnia*” *Związku...*, s. 220–221.

⁷² S. Baczyńska, A. Oderfeldówna, *Patrzę i opisuję. Część I. Książka do ćwiczeń gramatycznych, ortograficznych i stylistycznych na klasę II szkół powszechnych*, Warszawa 1921.

⁷³ Taką też datę wydania – 1921 rok podaje *Bibliografia metodyki nauczania języka polskiego 1918–1939*, pod red. W. Szyszkowskiego, oprac. Z. Jagoda, J. Jarowiecki, Z. Uryga, Warszawa 1963, s. 211; *Bibliografia polska 1901–1939*, t. 1, pod red. J. Wilgat. Wrocław 1986, s. 398; M. Olczak-Kardas, *Bibliografia wydawnictw zwartych...*, s. 113, poz. 458; „Przewodnik Bibliograficzny” za 1921 rok, oprac. W.T. Wisłocki, Lwów 1926, s. 7.

⁷⁴ Por. m.in. S. Aleksandrak, *Pierwsze dni i lata...*, s. 12; *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905–1985*, pod red. B. Grzesia, Warszawa 1986, s. 247.

⁷⁵ Warto także zauważyć, że w 15. numerze „Głosu Nauczycielskiego” z 1921 roku na stronie 212 została zamieszczona informacja o wydaniu przez „Naszą Księgarnię” pięciu pozycji oraz zapowiedź ukazania się pięciu następnych w ciągu najbliższych dni. W styczniu 1922 roku na łamach „Głosu Nauczycielskiego” znalazły się informacje o cenach 10 książek już wydanych przez „Naszą Księgarnię” oraz zapowiedź ukazania się kilku następnych. Skoro można je było wówczas nabyć, to zapewne musiały być wydane w roku poprzednim, co stanowi dodatkowe potwierdzenie wcześniejszych ustaleń. Zob. „*Nasza Księgarnia*” *Spółka Akcyjna Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych*, „Głos Nauczycielski” 1922, nr 1, s. 16.

⁷⁶ Obejmujących materiał przeznaczony do realizacji w szkołach powszechnych i na kursach dla dorosłych.

⁷⁷ Nadających się do wykorzystania przez szkolne kółka teatralne.

⁷⁸ [J. Włodarski], *Dziesięciolecie „Naszej Księgarni” Spółki Akcyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego*, „Dla Szkoły i Nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1931, nr 1, s. 3.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Do 1939 roku ukazało się 12 wydań pierwszej części, 11 wydań drugiej części i 5 wydań części trzeciej. Por. *Bibliografia metodyki nauczania...*, s. 217; *Bibliografia polska 1901–1939*, t. 1, pod red. J. Wilgat, Wrocław 1986, s. 399–400.

za egzemplarz, i o połowę tańszej, ale za to znacznie niższej jakości technicznej, z miękką okładką, która to wersja w sporej części została nieodpłatnie rozesłana do nauczycieli⁸¹. Aktualność tematyki i przystępność treści w połączeniu z niską ceną sprawiły, że bardzo szybko nakład tej pozycji przekroczył 100 tysięcy egzemplarzy⁸².

Nic więc dziwnego, że już w 1929 roku na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, prezentującej 10-letni dorobek niepodległego państwa polskiego, „Nasza Księgarnia” w dowód swoich zasług wydawniczych została uhonorowana Wielkim Medalem Srebrnym⁸³, a odwiedzający „Naszą Księgarnię” w październiku 1932 roku Paul Faucher, kierownik działu pedagogicznego znanej księgarni Flammariona w Paryżu, wyrażał na temat jej wydawnictw bardzo pochlebne opinie⁸⁴.

Znacznie niższe nakłady, wynoszące kilka tysięcy egzemplarzy, osiągały prace adresowane do nauczycieli⁸⁵. Wśród nich największym zainteresowaniem cieszyła się książka Ludwiki Jeleńskiej *Sztuka wychowania*, która w ciągu 3 lat została wydrukowana w 18 tysiącach egzemplarzy⁸⁶. Najmniej drukowano w pierwszych latach funkcjonowania firmy, natomiast najwyższy poziom produkcji wydawniczej przypadł na lata 1933–1936⁸⁷. W całym okresie przedwojennym nakładem „Naszej Księgarni” ukazały się w sumie 454 tytuły, przy czym niektóre z nich miały więcej niż jedno wydanie⁸⁸. W tej liczbie mieści się 217 książek dla nauczycieli i rodziców, 32 podręczniki, 115 książek beletrystycznych i popularnonaukowych, 44 utwory sceniczne, 34 książki dla dorosłych – głównie związane z pracą oświatową i wychowaniem, 12 tytułów stanowiących tzw. pomoce szkolne – przede wszystkim wydawnictwa o charakterze kartograficznym⁸⁹. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują mapy opracowane przez Michała Janiszewskiego, a zwłaszcza *Fizyczna mapa Polski* w skali 1 : 500 000 i formacie 197x167 cm, która była czytelna nawet ze znacznej odle-

⁸¹ *Z Naszej Księgarni*, „Głos Nauczycielski” 1932, nr 29–30, s. 578.

⁸² *Z Naszej Księgarni*, „Głos Nauczycielski” 1932, nr 31, s. 604.

⁸³ H. Lebecka, *Nasza Księgarnia*, [w:] *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, pod red. B. Tylickiej i G. Leszczyńskiego, Wrocław 2002, s. 263.

⁸⁴ *Gość z Paryża w „Naszej Księgarni”*, „Głos Nauczycielski” 1932, nr 9, s. 157.

⁸⁵ Roczna sprzedaż większości z nich wynosiła około 1200 egzemplarzy. [J. Włodarski], *Kryzys nie dotknął książki pedagogicznej*, „Dla Szkoły i Nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1932, nr 8, s. 23.

⁸⁶ [J. Włodarski], *Dziesięciolecie „Naszej Księgarni” Spółki Akcyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego*, „Dla Szkoły i Nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1931, nr 1, s. 3.

⁸⁷ Obliczenia własne.

⁸⁸ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 17. Liczba pozycji wykazanych w „Bibliografii wydawnictw zwartych «Naszej Księgarni» spółki akcyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego za lata 1921–1939” wykonanej przez M. Olczak-Kardas jest znacznie większa. Warto jednak zauważyć, że w przywołanej pracy uwzględniono również katalogi wydawnicze, a każde kolejne wydanie tego samego tytułu czy też poszczególne części lub tomy liczono jako osobne pozycje. Zob. M. Olczak-Kardas, *Bibliografia wydawnictw zwartych „Naszej Księgarni” spółki akcyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego za lata 1921–1939*, Kielce 2005.

⁸⁹ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Notatki odnoszące się do powstania...*, s. 16–17.

głości, a więc doskonale nadawała się do wykorzystania w nauczaniu zbiorowym, co zostało potwierdzone pozytywną opinią ówczesnych władz szkolnych⁹⁰. Cechowała ją wysoka jakość techniczna:

przez zastosowanie konsekwentnej skali barw, złożonej z 20 tonów uzyskano zarówno przewodnie rysy urzeźbienia, jako też szereg drobnych form, mających bardzo duże znaczenie w obszarze nizin i wyżyn. [...] Po raz pierwszy na poziomicowej, ściennej mapie Polski wydobyto rzeźbę wybrzeża morskiego, niziny Wielkopolskiej, Wołynia rzędowego, Jury Krakowskiej i Gór Świętokrzyskich⁹¹.

Spółdzielnia pod koniec lat 30. zaczęła upowszechniać hasło: „w każdej szkole mapa Polski i mapa świata”⁹².

Wiele książek ukazywało się w seriach przeznaczonych dla nauczycieli: „Biblioteka Dzieł Pedagogicznych” – 63 tomy⁹³, „Z Praktyki Szkolnej” – 44 tomy⁹⁴ i dla młodych odbiorców⁹⁵: „Biblioteka Teatryku Kukielek” – 3 pozycje⁹⁶, „Opowieści Przyrodnicze” – 18 pozycji⁹⁷, „Teatr Szkolny i Domowy” – 20 pozycji⁹⁸, „Ze Świata Przyrody”⁹⁹ – 11 pozycji¹⁰⁰. Prace kierowane do najmłodszych czytelników cechowała duża wartość poznawcza i wychowawcza, staranna szata graficzna oraz stosunkowo niska cena¹⁰¹. Jednak na skutek załamania rynku książki dziecięcej na początku lat 30. średnia sprzedaż poszczególnych tytułów adresowanych do dzieci utrzymywała się na

⁹⁰ „Nasza Księgarnia” Związku Nauczycielstwa Polskiego S.A., *Mały katalog wydawnictw własnych 1939–1940*, Warszawa 1939, s. 27.

⁹¹ *Przegląd wydawnictw*, „Głos Nauczycielski” 1936, nr 10, s. 189.

⁹² *Rzucamy hasło: w każdej szkole mapa Polski i mapa świata*, „Głos Nauczycielski” 1938/39, nr 29, s. 664.

⁹³ M.in.: F. Baumgarten, *Klamstwo dzieci i młodzieży* (1927); J.W. Dawid, *Inteligencja, wola i zdolność do pracy* (1926); K. Dąbrowski, *Nerwowość dzieci i młodzieży* (1935); L. Jeleńska, *Metodyka pierwszych lat nauczania* (1926), *Sztuka wychowania* (1930); S. Szuman, S. Skowron, *Organizm a życie psychiczne* (1934).

⁹⁴ M.in.: S. Dobraniecki, K. Greb, *Czasopisma dziecięce ZNP jako pomoc w pracy szkolnej* (1937); S. Klebanowski, *Zasady kierowania szkołą* (1930); S. Lisowski, *Współpraca szkoły z domem* (1935); J. Nowak, *Uroczystości i obchody szkolne* (1938); M. Tańska, *Zabawy rytmiczne ze śpiewem* (1935).

⁹⁵ Katalogi „Naszej Księgarni” notowały serię „Przymierze z Książką”, która ukazywała się pod redakcją J. Muszkowskiego, jednak wydawcą większości jej tomów była firma Bracia Drapczyńscy. Zob. *Bibliografia literatury dla dzieci i młodzieży 1918–1939. Literatura polska i przekłady*, oprac. B. Krassowska i A. Grefkowicz, Warszawa 1995, poz. 378, 539, 540, 3288, 3472, 6322, 8026, 8076, 8077.

⁹⁶ M. Kownacka, *Bajowe bajeczki i świerszczowe skrzypeczki [...]* (1935), *Cztery mile za piec* (1937); L. Krzemieniecka, *Historia cała o niebieskich migdałach* (1935).

⁹⁷ Redaktorem tej serii była Z. Bohuszewiczówna. Ukazały się m.in.: F. Burdecki, *Polskie niebo* (1936), A. Centkiewicz, C. Centkiewicz, *Anaruk. Chłopiec z Grenlandii* (1937), *W krainie zorzy polarnej* (1936); J. Sokołowski, *Co bociek klekotał* (1936), *Szapka* (1937); A. Żabińska, *Jak białowieskie rysice zostały warszawiankami* (1936).

⁹⁸ M.in.: M. Juskiewiczowa, *Kazia leniuszek* (1928); M. Kownacka, *Deszczyk pada, słonko świeci* (1935); E. Szelburg, *Najszczęśliwsza z siostr* (1927).

⁹⁹ Seria wydawana pod red. Z. Bohuszewiczówny. Zob. „Nasza Księgarnia” S.A. Związku Nauczycielstwa Polskiego: *Mały katalog wydawnictw własnych 1938*, Warszawa 1938, s. 57.

¹⁰⁰ M.in.: T. Cygowa, H. Karmazyńska, *Nasze rośliny wiosenne* (1935); J. Dembowski, *Darwin* (1936); K. Lublinerówna, *Mchy i porosty* (1937).

¹⁰¹ S. Aleksandrak, *Trochę historii*, [w:] „Nasza Księgarnia”. *Czterdzieści lat działalności...*, s. 13.

poziomie 200 egzemplarzy rocznie, co w oczywisty sposób pozostawało w opozycji do opłacalności ekonomicznej¹⁰².

Niewątpliwie wielkim przedsięwzięciem wydawniczym była trzytomowa *Encyklopedia wychowania* opracowana przez Wojciecha Gottlieba, Stanisława Lempickiego, Bogdana Suchodolskiego i Józefa Włodarskiego. Tom pierwszy – *Wychowanie* liczył 17 zeszytów, tom drugi – *Nauczanie* składał się z 12 zeszytów, a tom trzeci – *Organizacja wychowania i nauczania* zaplanowano na 15 zeszytów. Każdy zeszyt składał się z 64 stron druku w formacie 17x25 cm, tak więc całość opracowania obejmowała ponad 2800 stron¹⁰³. O wartości merytorycznej tego dzieła i jego użyteczności w nauczaniu może świadczyć rekomendacja Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹⁰⁴.

Pierwsze miejsce pod względem liczby tytułów wydawanych przez „Naszą Księgarnię” zajmowały ambitne lecz niskonakładowe¹⁰⁵ prace związane z zagadnieniami teorii i praktyki pedagogicznej, nierzadko stanowiące tłumaczenia z języków obcych¹⁰⁶. Niewątpliwie wpływały one bardzo korzystnie na doskonalenie kadry nauczycielskiej, ale nie mogły zapewnić pomyślnego rozwoju ekonomicznego firmy. W pełni zdawano sobie z tego sprawę pisząc w początkach lat 30.:

wydawnictwa pedagogiczne „Naszej Księgarni” mogą stanowić chlubną kartę jej działalności kulturalnej, ale nie tworzą podstawy bytu materialnego. Koszt prowadzenia placówki handlowej może pokryć tylko towar, masowo sprzedawany, a dla „Naszej Księgarni” jest nim podręcznik szkolny. Gdy osłabnie siła nabywca tego artykułu, musi osłabnąć działalność księgarni i na innym polu¹⁰⁷.

Dlatego też, choć liczba tytułów wydrukowanych podręczników szkolnych była stosunkowo skromna (32), to jednak pod względem wielkości nakładu zajmowały one dominującą pozycję.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego z „Naszą Księgarnią” współpracowali tacy autorzy literatury dla dzieci i młodzieży, jak: Helena Boguszewska, Janina Broniewska, Czesław Centkiewicz, Jan Grabowski, Hanna Januszewska, Jerzy Kornacki, Maria Kownacka, Lucyna Krzemieniecka, Janina Porazińska, Jan Sokołowski i Ewa Szelburg-Zarembina¹⁰⁸. Od 1931 roku funkcję kierownika artystycznego w „Naszej Księgarni” sprawował malarz i ilustrator – Michał Bylina, a dla wydawnic-

¹⁰² [J. Włodarski], *Dotkliwy kryzys w dziedzinie książek dla dzieci*, „Dla Szkoły i Nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1932, nr 8, s. 24–25.

¹⁰³ Wybuch II wojny światowej przeszkodził w rozesłaniu ostatnich zeszytów trzeciego tomu. Zob. T. Szczehura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 209.

¹⁰⁴ „Nasza Księgarnia” Związku Nauczycielstwa Polskiego S.A., *Mały katalog wydawnictw własnych 1939–1940*, Warszawa 1939, s. 30.

¹⁰⁵ Rzadko przekraczające wysokość 5 tysięcy egzemplarzy.

¹⁰⁶ S. Aleksandrak, *Działalność wydawnicza Związku...*, s. 25.

¹⁰⁷ [J. Włodarski], *Od Redakcji*, „Dla Szkoły i Nauczyciela” 1932, nr 5/6, s. 55.

¹⁰⁸ AZGZNP, Dary, nabytki, sygn. 85. *Wykaz książek wydanych przed 1 września 1939 roku*, [w:] *Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia” Spółdzielnia z odpowiedzialnością udziałami. Sprawozdanie z działalności za lata 1945–1946*, Warszawa 1947, s. 67–85; „Nasza Księgarnia”. *Dziesięć lat działalności...*, s. 2.

twą pracę wykonywali tak utalentowani graficy, jak: Edmund Bartłomiejczyk, Stanisław Bobiński, Tadeusz Gronowski, Konstancy Maria Sopoćko, Jan Marcin Szancer czy Antoni Wajwód¹⁰⁹.

W licznych publikacjach można znaleźć informacje o tym, że jednym z celów działalności spółki od początku jej istnienia było wydawanie czasopism dla dzieci i młodzieży¹¹⁰. W niektórych opracowaniach podawano, iż taką właśnie działalność prowadziła „Nasza Księgarnia” w dwudziestoleciu międzywojennym, wymieniając konkretne tytuły rzekomo wydawanych przez nią pism¹¹¹. Jednak ich wydawcą był w tym czasie Związek Nauczycielstwa Polskiego¹¹², a nie ściśle z nim związana „Nasza Księgarnia”¹¹³. Zapewne w całej historii licznych nieporozumień dotyczących tego zagadnienia ważną rolę odegrała daleko posunięta nadinterpretacja sprawozdania z walnego zebrania członków spółki akcyjnej „Nasza Księgarnia” z dnia 11 września

¹⁰⁹ H. Lebecka, *Nasza Księgarnia*, [w:] *Słownik literatury dziecięcej...*, s. 263.

¹¹⁰ S. Aleksandrzak, *Trochę historii*, [w:] „*Nasza Księgarnia*”. *Czterdzieści lat działalności...*, s. 10; S. Aleksandrzak, *Pierwsze dni i lata...*, s. 11; J.Z. Białek, *Literatura dla dzieci i młodzieży...*, s. 30; „*Nasza Księgarnia*”, [w:] *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905–1985*, pod red. B. Grzesia, Warszawa 1986, s. 247; „*Nasza Księgarnia*”, [w:] *Literatura polska dwudziestego wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, pod red. A. Hutnikiewicza, A. Lama, t. 1, Warszawa 2000, s. 451.

¹¹¹ Zob. m.in.: S. Grabowski, *Na przyszyły pożytek. Z dziejów polskiej prasy dla dzieci 1824–1939*, Pułtusk 2001, s. 177, 192, 200, 201. Najobszerniejszy rozdział w tej dysertacji został zatytułowany *Pod znakiem „Naszej Księgarni”* [!]; Instytut Wydawniczy „*Nasza Księgarnia*”, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynałowski, Warszawa 1971, k. 1014; J. Papuzińska, *Płomyczek*, [w:] *Słownik literatury dziecięcej...*, s. 300; J. Papuzińska, *Wychowawcza rola prasy...*, s. 23; „*Płomyk*” *przyjaciół młodzieży*, [w:] *Czasopisma dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1961, s. 26; *Płomykowe kroniki. Lata 1922–1939*, oprac. M. Kochanowska, Warszawa 1984, s. 360.

¹¹² Do 1930 roku Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych.

¹¹³ Zob. m.in.: *Czasopisma dziecięce ZNP jako pomoc w pracy szkolnej. Uwagi metodyczne dla nauczycieli*, oprac. S. Dobraniecki, K. Greb, Warszawa 1937, s. 1–62; *Działalność Wydawnicza*, „*Głos Nauczycielski*” 1937, nr 36, s. 593–594; K. Greb, *O czasopismach pedagogicznych i dziecięcych Związku Nauczycielstwa Polskiego w dwudziestoleciu międzywojennym*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” 1966, nr 2, s. 225–232; J.S. Kopczewski, *Z okazji sześćdziesięciolecia Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia” (1921–1981)*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” 1982, nr 1/2, s. 143; A. Litwin, K. Greb, T. Banach, *Czasopisma dziecięce Związku Nauczycielstwa Polskiego w szkole powszechnej*, Warszawa 1938, s. 1–110; J. Jarowiecki, *Prasa dla dzieci i młodzieży oraz jej funkcje społeczne*, „*Prasa Polska*” 1989, nr 7, s. 12; I. Michalska, *Czasopisma Związku Nauczycielstwa Polskiego dla dzieci w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1994, s. 6–7; *Prasa dziecięca i młodzieżowa. Studia i materiały*, pod red. M. Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce 1982, s. 11–12; H. Radwanowa, *Drogie dzieci!* „*Płomyk*” 1925/26, nr 12, s. 179; T. Szczuchura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego...*, s. 205–208, „*Głos Nauczycielski*” 1938, nr 4 posiadał bezpłatny dodatek w postaci odezwy *Do wszystkich członków ZNP* sygnowanej m.in. przez Prezesa Związku Nauczycielstwa Polskiego – Zygmunta Nowickiego oraz Przewodniczącego Wydziału Wydawniczego – Stanisława Kwiatkowskiego, wzywającej do popularyzowania wydawanych przez Związek Nauczycielstwa Polskiego pism dla dzieci, takich jak: „*Ilustracja Szkolna*”, „*Mały Płomyczek*”, „*Młody Zawodowiec*”, „*Płomyczek*”, „*Płomyk*” i „*Szkolna Gazetka Ścienna*”. Również same stopki redakcyjne wyżej wymienionych periodyków wyraźnie potwierdzają, że ich wydawcą był Związek Nauczycielstwa Polskiego, a nie „*Nasza Księgarnia*”. Świadczą o tym także drukowane sprawozdania finansowe tej organizacji.

1921 roku¹¹⁴, dokonana przez Stanisława Aleksandraka¹¹⁵. W rzeczywistości, poza biuletynem „Dla szkoły i nauczyciela”¹¹⁶, interesująca nas spółka nie wydawała przed II wojną światową żadnych czasopism.

Oprócz dystrybucji własnych wydawnictw firma prowadziła sprzedaż blankietów świadectw szkolnych i innych druków używanych przez placówki oświatowe¹¹⁷ oraz różnego rodzaju pomocy szkolnych, takich jak: mapy, globusy, portrety, obrazy o tematyce historycznej lub krajoznawczej. Na życzenie sprowadzała także książki w językach obcych oraz prowadziła prenumeratę pism polskich i zagranicznych¹¹⁸. W końcowym okresie swojej przedwojennej działalności poszczególne oddziały posiadały skład główny oraz przedstawicielstwo m.in. takich wydawnictw, jak: Instytutu Literackiego, Instytutu Śląskiego, Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego, Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Wydawnictwa Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹¹⁹.

Biblioteki szkolne oraz członkowie ZNP dokonujący zakupu w „Naszej Księgarni” otrzymywali 10% rabatu od cen katalogowych¹²⁰, a ponadto wszystkie placówki oświatowe mogły liczyć na krótkoterminowy kredyt do wysokości 20 złotych¹²¹. Niewątpliwie znacznym udogodnieniem dla szkół była możliwość bezpłatnego otrzymania wskazanego tytułu, a następnie, po zapoznaniu się z nim, dokonania jego zakupu lub zwrotu, pod warunkiem zachowania oryginalnego stanu odsyłanego wydawnictwa¹²².

Przy „Naszej Księgarni” utworzono specjalną wypożyczalnię „Dla Szkoły i Nauczyciela”, która została wyposażona w większość ważniejszych wówczas opracowań z zakresu teorii i praktyki nauczania¹²³. Choć korzystanie z niej było odpłatne¹²⁴, a osoby spoza Warszawy musiały dodatkowo uiścić koszty przesyłki, to jednak jej

¹¹⁴ C. D[rabarek], „Nasza Księgarnia” Związku..., s. 220.

¹¹⁵ S. Aleksandrak, *Pierwsze dni i lata...*, s. 11.

¹¹⁶ „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” R. 1: 1931 – R. 6: 1935/1936.

¹¹⁷ Zob. m.in.: *Z Naszej Księgarni*, „Głos Nauczycielski” 1931, nr 37, s. 649; *Od Redakcji*. „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1931, nr 2/3, s. 14.

¹¹⁸ „Nasza Księgarnia” S.A. Związku Nauczycielstwa Polskiego: *Mały katalog wydawnictw własnych 1938*, Warszawa 1938, s. 57.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 56.

¹²⁰ Zob. m.in.: „Nasza Księgarnia” Związku Nauczycielstwa Polskiego S.A., *Mały katalog wydawnictw własnych 1939–1940*, Warszawa 1939, s. [6].

¹²¹ *Ważne udogodnienie przy sprowadzaniu książek*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1931, nr 1/3, s. 16; „Głos Nauczycielski” 1932, nr 14, s. 241.

¹²² *Do P. T. Nauczycielstwa*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1935, nr 2, s. [2].

¹²³ *Wypożyczalnia*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1934, nr 2, s. 2.

¹²⁴ Przy jej uruchomieniu w 1934 roku wprowadzono następujące opłaty: za wypożyczenie jednego woluminu na okres miesiąca – 1,5 zł; za każdy następny wolumin wypożyczony na analogiczny okres – 1 zł; kaucja zwrotna dla nauczycieli wynosiła 2 zł od każdego tomu.

działalność stwarzała dogodną możliwość zaznajomienia się z wybranymi przez nauczycieli pracami bez konieczności dokonywania ich zakupu.

W odpowiedzi na liczne listy nauczycieli i instytucji zwracających się do „Naszej Księgarni” z prośbą o wskazówki bibliograficzne decyzją Zarządu Spółki 15 stycznia 1932 roku została powołana Poradnia Pedagogiczna. Informowano wówczas, że jej zadaniem będzie „[...] udzielanie na piśmie odpowiedzi na wszelkie zapytania, wchodzące w zakres bibliografii pedagogicznej. Poradnia pozostanie w ścisłym kontakcie z Wydziałem Pedagogicznym Związku Nauczycielstwa Polskiego i ze specjalistami różnych dziedzin”¹²⁵. Świadczone przez nią usługi były nieodpłatne¹²⁶ i cieszyły się dużym zainteresowaniem¹²⁷.

„Nasza Księgarnia” w swoich licznych ogłoszeniach reklamowych¹²⁸ wykorzystywała uroczystości obecne zarówno w oficjalnym kalendarzu państwowym – Boże Narodzenie¹²⁹, jak i uczniowskim – koniec roku szkolnego¹³⁰. Polecała między innymi prace upamiętniające powstanie listopadowe czy dzień 11 listopada 1918 roku¹³¹. Liczne tłumaczenia z języków obcych – kierowane głównie do nauczycieli – umożliwiały zapoznanie się z najnowszymi osiągnięciami ówczesnej pedagogiki i pracami najbardziej znanych autorytetów w dziedzinie nauczania. Istotne jest również to, że charakteryzowały się one stosunkowo niskimi cenami, nierzadko kilkakrotnie mniejszymi, aniżeli wersje oryginalne tych dzieł wydane przez firmy zagraniczne¹³², a więc ich dostępność dla nie zawsze zamożnych pracowników oświaty była o wiele większa.

Zdarzały się przypadki, że na zamówienie „Naszej Księgarni” tworzone nowe wersje książek wydanych za granicą¹³³. Przykładem takich działań może być znana praca Sergiusza Hessena *Podstawy pedagogiki*. Józef Włodarski informował w 1931 roku:

¹²⁵ *Poradnia z zakresu Bibliografii Pedagogicznej*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1932, nr 8, s. 25.

¹²⁶ Do listu należało jednak załączyć znaczek pocztowy w celu otrzymania odpowiedzi.

¹²⁷ AZGZNP, *Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939*, sygn. 2339,teczka Spółka Akcyjna „Nasza Księgarnia” w Warszawie. Korespondencja w sprawach wydawniczych, administracyjnych i finansowych, rachunki, bilanse i sprawozdania 1935–1939. Pismo Przewodniczącego Wydziału Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego z dnia 2 kwietnia 1937 roku do Dyrekcji „Naszej Księgarni” z prośbą o zaprojektowanie spisu książek dla biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP w Piotrkowie Trybunalskim; *Sprawozdanie z działalności Poradni z zakresu bibliografii pedagogicznej*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1932, nr 9, s. 48.

¹²⁸ Szerzej zagadnienie ogłoszeń zamieszczanych przez „Naszą Księgarnię” na łamach „Głosu Nauczycielskiego” zostało omówione w artykule Moniki Olczak-Kardas, *Wydawnictwa „Naszej Księgarni” na łamach „Głosu Nauczycielskiego” w latach 1921–1939*, „Studia Bibliologiczne Akademii Świętokrzyskiej” 2004, t. 8, s. 65–77.

¹²⁹ *Wydawnictwa gwiazdkowe*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1931, nr 2/3, s. 17; „Głos Nauczycielski” 1929, nr 38, s. 613.

¹³⁰ *Nagrody pilności*, „Głos Nauczycielski” 1938/39, nr 37, s. 880.

¹³¹ *Na uroczystości szkolne*, „Głos Nauczycielski” 1932, nr 5, s. 76.

¹³² *Porównanie cen*, „Głos Nauczycielski” 1932, nr 14, s. 241.

¹³³ Stanowi to swoiste potwierdzenie, że „Nasza Księgarnia” była wówczas firmą o uznanej renomie, zasługującą na zaufanie.

Ponieważ rozmiary tej pracy na nasze stosunki wydały się nam zbyt obszerne, zwróciliśmy się do prof. Hessena o dokonanie przed tłumaczeniem pewnych skrótów. [...] Otrzymaliśmy od profesora w rękopisie zupełnie nowe opracowanie jego książki, w którym zostały dokonane skróty, czyniące treść bardziej zwięzłą, a jednocześnie w nowym opracowaniu zostały uwzględnione zdobycze pedagogiki z ostatnich czasów¹³⁴.

Nic więc dziwnego, że dzieło to cieszyło się sporym zainteresowaniem i już w 1932 roku¹³⁵ liczba sprzedanych egzemplarzy przekroczyła 2 tysiące, co było wówczas wielkim sukcesem¹³⁶.

Korzystny wpływ na dalszy rozwój firmy mogła mieć uchwała, którą podjęła Konferencja Spółdzielcza ZNP w 1939 roku, stwierdzająca że wszystkie Księgarskie Spółdzielnie Nauczycielskie związane z ZNP mają dokonywać swoich zakupów w „Naszej Księgarni”¹³⁷. Decyzja ta *de facto* nie wpłynęła jednak w zasadniczy sposób na sytuację ekonomiczną spółki, gdyż została podjęta na kilka miesięcy przed wybuchem drugiej wojny światowej.

„Nasza Księgarnia” dzięki ścisłemu powiązaniu i współpracy¹³⁸ z największą zawodową organizacją nauczycielską – Związkiem Nauczycielstwa Polskiego¹³⁹ – stała się jedną z bardziej znanych firm wydawniczych w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹⁴⁰. Jej działania były ukierunkowane przede wszystkim na zaspokajanie potrzeb ówczesnej polskiej szkoły, a dzięki dobremu w nich rozeznaniu misja ta mogła zostać należycie wypełniona.

¹³⁴ [J. Włodarski], *Znakomite dzieło pedagogiczne w druku*, „Dla szkoły i nauczyciela. Biuletyn Wydawniczy «Naszej Księgarni» i innych placówek ZNP” 1931, nr 1, s. 8.

¹³⁵ A więc w ciągu swojej rocznej obecności na rynku.

¹³⁶ [J. Włodarski], *Kryzys nie dotknął...*, s. 23–24.

¹³⁷ AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 2339,teczka Spółka Akcyjna „Nasza Księgarnia” w Warszawie. Korespondencja w sprawach wydawniczych, administracyjnych i finansowych, rachunki, bilanse i sprawozdania 1935–1939. Pismo Zarządu Głównego ZNP do „Naszej Księgarni” S.A.

¹³⁸ W tym celu odbywały się nawet specjalne konferencje mające za zadanie koordynację działań Wydziału Wydawniczego ZNP z „Naszą Księgarnią”. Zob. AZGZNP, Związek Nauczycielstwa Polskiego 1905–1939, sygn. 2339,teczka Spółka Akcyjna „Nasza Księgarnia” w Warszawie. Korespondencja w sprawach wydawniczych, administracyjnych i finansowych, rachunki, bilanse i sprawozdania 1935–1939. Pismo Zarządu Głównego ZNP w Warszawie z dnia 21 listopada 1938 roku do Zarządu „Naszej Księgarni”.

¹³⁹ Do 1930 roku ze Związkiem Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych.

¹⁴⁰ W 1935 roku jej produkcja wyniosła 65 pozycji, co stawiało ją w grupie 5 największych polskich wydawnictw, obok takich oficyn, jak: Książnica–Atlas, Gebethner i Wolff, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Polska Akademia Umiejętności. Zob. N. Kraško, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2001, s. 210; M. Pieczonka uznał powstałą w 1920 roku „Księgarnię Wydawniczą Trzaska, Evert i Michalski”, która wydała do 1939 roku łącznie 320 tytułów książek za jedną z najprężniej działających firm wydawniczych w Polsce okresu międzywojennego. M. Pieczonka, *Księgarnia Wydawnicza...*, s. 14, 21. Z całą więc pewnością na wysokie uznanie zasługuje dorobek „Naszej Księgarni”, która powstając rok później wydała do momentu wybuchu drugiej wojny światowej 454 tytuły książek, nie licząc wznowień oraz druków reklamowych.

“Nasza Księgarnia” publishing house - its origin and development until 1939

Abstract

“Nasza Księgarnia” publishing house (a joint-stock company) of the Polish Public Schools Teachers’ Association was founded in 1921. Its first location was Warsaw, 22 Widok st. It housed the offices, store-houses and the bookshop. The immediate organizers and the company’s founders were teachers, among others: Zygmunt Nowicki – the vice-chairman of the Directorial Board, Karol Makuch – the general secretary of the Board, Stanisław Kruszewski – the chairman of the Board of the Cooperative Society “Nasz Sklep”. A special role in the development of publishing activity of “Nasza Księgarnia” was played by a long-time member of its Board – Józef Włodarski.

In the interwar period “Nasza Księgarnia” published a total of 454 titles, of which some were re-edited. A large group of talented writers for children and youth and illustrators cooperated with the publisher.

„Nasza Księgarnia”, owing to its strict connections and cooperation with the largest national teachers’ trade organization – the Polish Teachers’ Association – became one of the best known publishing companies of the interwar period. Its activities were first of all aimed at satisfying the needs of the Polish school, which was successfully realized due to vast knowledge of the educational world.